

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК: 332.025.12:64.011.3

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Євсєєва О.О., д.е.н.

Український державний університет залізничного транспорту

Обґрунтовано, що забезпеченість ресурсами детермінує розвиток економіки регіону України, однак, в той же час, розвинена економіка продукує ресурси, що потенційно підлягають вивезенню як в рамках міжрегіонального, так і міжнародного обміну, що стає все більш значущим в умовах наростаючої глобалізації. Доведено, що проблематика вдосконалення ресурсного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону, ефективністю використання ресурсів набуває особливої актуальності на тлі зростання масштабів соціальних, демографічних та екологічних проблем. Виявлено взаємозв'язок фази економічного циклу зі стійкістю соціально-економічного розвитку регіону в контексті його ресурсного забезпечення та відмінностями прояву кризових явищ в регіонах України з різним типом переважаючих ресурсів, залучених до відтворювальних процесів. В силу того, що національна економіка складається з економік регіонів, що складаються синергетично, доведено, що зростання в Україні неможливе без зростання в окремих регіонах. Обґрунтовано, що зростання національної економіки можливе за зростання більшості (з погляду внеску у валовий національний продукт) регіональних економік. Глибина кризи в регіоні обернено пропорційна стійкості його економічної системи.

Ключові слова: ресурсне забезпечення, регіон, ефективність, стійкість, управління.

UDC: 332.025.12:64.011.3

IMPROVING OF RESOURCE PROVISION FOR SUSTAINABLE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT THE OF REGION

Ievsieieva O.A., Dr.of Econ.Sc.

Ukrainian state university of railway transport

It is proved that resource provision determines the development of economy of the region of Ukraine but at the same time, the developed economy produces resources that potentially could be exported both within the regional and international exchange, this becomes more important in conditions of growing globalization. It is proved that the issue of improvement epy resources provision for sustainable socio-economic development of the region, the efficiency of use of resources becomes particular

relevant to the rising scale of social, demographic and environmental problems. It was discovered the interrelation of phase of the economic cycle with the stability of socio-economic development of the region in the context of its resource provision and differences manifestation of the crisis in the regions of Ukraine with different types of superior resources involved in reproductive processes. Due to the fact that the national economy consists of synergistically consisting regional economies it is proved that growth in Ukraine is impossible without growth in some regions. Proved that national economic growth is possible with growth of most (in terms of contribution to the gross national product) regional economies. The depth of the crisis in the region is inversely proportional to the stability of its economic system.

Keywords: resource provision, region, efficiency, sustainability, management.

Актуальність проблеми. В умовах політичної та зовнішньоекономічної нестабільності, кризових явищ у світовій економіці, перерозподілу капіталів і сфер впливу, відбувається посилення ролі регіонів, як цілісних одиниць економіки України [4, с. 252]. Потрясіння глобального масштабу, істотно позначаючись на макрорівневих системах, пом'якшуються при переході до економічних систем більш низького рівня. Також, страждаючи від циклічних змін, економіки регіонів є, в той же час, тими елементами економіки країни, які несуть потенціал не тільки виходу з кризи, а й створення передумов сталого економічного зростання. Основна причина цього – можливість ефективного управління ресурсами на мезорівні економіки як більш мобільному порівняно з макрорівнем.

Регіони України істотно диференціюються за своєю ресурсною базою, проте в кожному з них наявний достатній їх спектр, що дає можливість функціонування економіки регіону і формуючий її особливості та спеціалізацію. Забезпеченість ресурсами детермінує розвиток економіки регіону України, однак, в той же час, розвинена економіка продукує ресурси, що потенційно підлягають вивезенню як в рамках міжрегіонального, так і міжнародного обміну, що стає все більш значущим в умовах зростання. Проблематика вдосконалення ресурсного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону, ефективністю використання ресурсів набуває особливої актуальності на тлі зростання масштабів соціальних, демографічних та екологічних проблем [6, с. 24]. Все це породжує необхідність проведення системних досліджень, спрямованих

на визначення напрямків удосконалення ресурсного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми.

Ресурсне забезпечення, територіальне розміщення та ефективність використання ресурсів виступають несучою конструкцією найважливіших економічних процесів і визначають спрямованість теоретико-методологічних досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних авторів: О.І. Амоша [12], З.В. Герасимчук [1], Р.Е. Гуляк [2], С.І. Дорогунцов [3], І.Г. Ересько [5], А.О. Михайличенко [7], О.Ф. Новікова [12], Р.В. Ободець [8], С.Л. Пакулін [9, 10], В.П. Руденко Н.О. [11], Д.М. Стеченко [13], Шаталова [14]. Теоретичні положення, методичні та практичні результати досліджень суттєво збагачують і розвивають сучасну науку управління регіональною економікою, створюють методологічну основу для подальших наукових розробок. Однак, незважаючи на підвищений інтерес до різних питань регіонального управління, а також наявність фундаментальних підходів і прикладних досліджень з розкриття окремих сторін окресленої в нашій статті тематики, практично відсутні теоретико-модельні уявлення про комплексне системне управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону, включаючи його науково-обґрунтований інструментарій, і необхідності інтеграції такого роду методології в загальну концепцію управління відтворювальними процесами на мезорівні. Недостатня ступінь наукової розробленості розглянутих проблем, з одного боку, і науково-практична значимість, з іншого, зумовили вибір теми проведеного дослідження та коло розглянутих питань.

Мета дослідження полягає в розвитку теорії та прикладного інструментарію управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону, стійкого до циклічних трансформацій економічного середовища. Для реалізації цієї мети були поставлені та вирішені наступні завдання: 1) виявлення регіональних особливостей ресурсного забезпечення при розгляді регіону як закритої економічної системи; 2) узагальнення результатів системного дослідження ролі ресурсного забезпечення регіонів у різних фазах економічного циклу, зв'язку тенденцій глобалізації та регіоналізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. В даний час роль територіальних аспектів розміщення продуктивних сил і розвитку економічної системи неухильно зростає. Це відбувається не тільки в Україні, але й в інших економіках, оскільки процеси глобалізації та міжнародної інтеграції неминуче фокусують увагу на особливостях економічних процесів в окремих регіонах при їх залученні в процеси внутрішньодержавні та міжнародного поділу праці. Кризові явища в світовій економіці не тільки виявили справжній рівень глобалізаційних процесів, але й посилили проблеми регіональних економік, викристалізували відмінності в типах економічних систем, що детермінують відцентрові тенденції.

Елементи стійкої регіональної економічної системи не можуть функціонувати без залучення різноманітних ресурсів, що утворюють «входи», а в ряді випадків і «виходи» системи. Під економічними ресурсами регіону нами розуміється сукупність локалізованих на його території джерел і передумов виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і духовних благ і послуг, що потенційно перебувають «на вході» процесів виробництва і споживання при існуючих в конкретний момент часу в регіоні економічних, технологічних, політичних, соціальних умовах і відносинах.

Ресурси практично ніколи не задіюються в економічному процесі поодиночі, для стійкого функціонування всієї регіональної економічної системи потрібна наявність цілої сукупності ресурсів, що призводить до необхідності формулювання поняття ресурсного забезпечення економіки. Ресурсне забезпечення регіональної економіки нами визначається як сукупність економічних ресурсів, що сприяють нормальному протіканню економічних процесів в регіоні, реалізації регіональних планів, програм, проектів, підтримці стійкого функціонування економічної системи регіону та її складових. Ресурсне забезпечення економіки регіону покликане забезпечити її ефективне стійке функціонування для досягнення планів, програм і проектів регіонального рівня.

Усі матеріали в конкретний момент часу при існуючому комплексі умов є або можуть бути обмеженими. Причому чим вищий рівень економічної системи розглядається, тим фундаментальніший прояв зазначеної властивості і тим менше недефіцитних або майже

недефіцитних ресурсів. З цим пов'язано явище лімітування ресурсів. Незважаючи на те, що для протікання того чи іншого економічного процесу існує деякий основний ресурс, що носить в ряді випадків характер первинного, очевидно, що не існує таких видів діяльності і процесів, для яких було б достатньо наявності тільки одного виду ресурсів. Навіть у самому простому випадку потрібно мінімум трудових і фінансових ресурсів. Ресурс, кількісні та якісні характеристики якого не дозволяють одержати необхідні «вихідні» параметри економічного процесу при достатності інших ресурсів, називається лімітуючим. У системі одночасно може існувати кілька лімітуючих ресурсів, проте завжди існує один з мінімальними значеннями характеристик.

Кругообіг взаємозумовленості територіального розміщення первинних ресурсів і розміщення продуктивних сил знаходиться в тісному концептуальному зв'язку з первинною та вторинною спеціалізаціями регіону. Спеціалізацію регіонів, обумовлену ресурсною забезпеченістю, можна розділити на два типи:

– первинна спеціалізація регіону. Вона виникає на основі наявних в регіоні природних ресурсів, його географічного положення, кліматичних умов, ландшафту і т.д. Основою для спеціалізації є наявність природних ресурсів (у широкому сенсі);

– вторинна спеціалізація регіону. Вона формується при достатньому рівні освоєння і економічного розвитку території, на базі вже сформованих видів діяльності в якості їх доповнення. Основою такої спеціалізації є ресурсне забезпечення вторинного характеру: наявність кваліфікованих трудових ресурсів; акумульованих фінансових ресурсів; матеріальних, сировинних і енергетичних ресурсів як продукції видів діяльності, що утворюють первинну спеціалізацію регіону; а також організаційно-управлінські та політичні; інформаційні ресурси (у вигляді наукових розробок) і т.д. До такої спеціалізації відносяться високотехнологічні промислові виробництва, фінансові послуги (банківські, страхові, кредитні, інвестиційні та ін.), Наукова та освітня діяльність і т.д.

Подібний розподіл спеціалізації регіонів має основою різну ресурсну забезпеченість. Для регіонів з переважанням первинної спеціалізації основоположною є забезпеченість «в чистому вигляді» первинними ресурсами – природними і трудовими. Для регіонів переважно вторинної спеціалізації основними стають інші види ресурсів

– інформаційні, матеріальні, фінансові. Очевидно, що давно освоєні регіони, що мають достатній рівень розвитку економічних відносин (відзначимо, що не маємо на увазі величину ВРП і якість життя населення, хоча вони і корелюють з рівнем розвитку), як правило, частіше спеціалізовані на промисловому виробництві, легкої промисловості, сфері послуг, високотехнологічних виробництвах, сфері науки та вищої освіти. Менш же освоєння території в основному спеціалізуються на видобутку і первинній переробці природних ресурсів.

Територіальне розміщення первинних ресурсів є чинником розміщення продуктивних сил. У свою чергу, виробництво матеріальних ресурсів (тобто наявність на території продуктивних сил) являє собою фактор розміщення ресурсів: фінансових, трудових, інформаційних, організаційно-управлінських, політичних. Тобто має місце кругообіг обумовленості розміщення.

Детермінованість первинної та вторинної спеціалізації регіону ресурсним забезпеченням пов'язана також з різним рівнем ліквідності ресурсів, яка означає не тільки можливість трансформації у фінансові ресурси, що безпосередньо не завжди можливо: організаційно-управлінські і особливо політичні ресурси не підлягають прямий продаж. Однак ліквідність ресурсів передбачає також і зворотну можливість – придбання відсутніх ресурсів.

Ресурсне забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону складають, в першу чергу, немобільні ресурси, що детермінують первинну спеціалізацію регіону, потім менш мобільні ресурси як фактор вторинної спеціалізації. При цьому, чим вищий рівень економічного розвитку регіону, тим більшу роль в його ресурсному забезпеченні з точки зору формування спеціалізацій грають мобільні ресурси: більш розвинена економіка «притягує» мобільні ресурси і продукує їх, визначаючи тим самим регіональну диференціацію; менше же розвинена економічна система регіону, як правило, породжує відтік мобільних ресурсів.

У ході дослідження нами виявлено зв'язок циклічності розвитку економіки регіону з її ресурсним забезпеченням. Ресурсне забезпечення економіки регіону досить тісно пов'язане з рівнем розвитку його соціально-економічної системи. Регіони з повним ресурсним забезпеченням, як правило, досягають більш високих економічних

показників. Однак для цього ресурси повинні ефективно і перманентно залучатися до відтворювальних процесів. Ресурсне забезпечення економічної системи регіону складається з двох взаємодоповнюючих частин: внутрішнього забезпечення, за рахунок ресурсів, локалізованих безпосередньо на території даного регіону, і зовнішнього, одержуваного в процесі міжрегіонального обміну.

Економічні процеси циклічні на всіх рівнях – від глобального (світової кризи) до ринкового (циклічні коливання курсів акцій, біржових цін, курсів валют і т.д.) і навіть мікрорівня (життєвий цикл товару). Це пов'язано з тим, що будь-який процес не може тривати нескінченно, зокрема, тому, що в економіці, як і скрізь, діють закони збереження. Для економічного зростання та розвитку потрібні ресурси, які в кожен момент часу і в кінцевий його проміжок не можуть бути ні нескінченними, ні абсолютно взаємозамінними. Це створює «бар'єри» для зростання, і в їх якості часто виступають найбільш дефіцитні для системи, «лімітуючі» зростання економічні ресурси. Тобто будь-яке збільшення розмірів, обсягів виробництва і споживання і т.д. економічної системи завжди звичайно, особливо з урахуванням тимчасових обмежень: чим швидше зростання, тим швидше можуть вичерпатися і можливості для нього, особливо в замкнутій або відносно замкнутій системі. Проте ресурси не можуть «вичерпатися» одночасно, якийсь один тип повинен першим лімітувати розширення. На прикладі глобальної економічної кризи 2008 року можна зробити висновок, що першими лімітуючими стали фінансові ресурси. Лімітування такого роду можуть виникати з будь-якого з видів ресурсів, однак для переростання в кризу вони повинні володіти певною «критичною масою», щоб не було можливості стабілізації шляхом взаємозаміни ресурсів.

В умовному початку циклу переважає повне ресурсне забезпечення, тобто відсутність повністю дефіцитних ресурсів з можливою наявністю надлишкових. Потреби відтворювальних процесів відповідають їх змісту. Однак в силу принципової обмеженості ресурсів з урахуванням часових параметрів відбувається «насичення», система зростає швидше, ніж збільшується ресурсна база.

Ресурсна база, як правило, відстає від економічного зростання в силу більшої інерційності і необхідності більш високих тимчасових витрат. Недолік ресурсів деякий час може компенсуватися їх ввезенням за рахунок

міжрегіонального обміну, проте дане джерело також «не вічне», особливо коли циклічність розвитку економіки зачіпає досить високі рівні агрегування. Якщо криза відбувається в окремому регіоні або країні, існує можливість вирівнювання за рахунок міжрегіональних та міжнародних зв'язків, однак якщо кризові явища носять глобальний, системний характер, така можливість відсутня або, як мінімум, істотно обмежена.

Деякий «резерв міцності» існує за рахунок взаємозамінності ресурсів, але він теж має свої межі. Таким чином, будь-який економічний ріст неминуче закінчується. Залежно від глибини кризових явищ спад може бути значним або несуттєвим, але існує він завжди. Очевидно, що лімітування окремих типів ресурсів, хоча і може розглядатися в якості причини кризи, надалі переростає в проблеми в інших сферах економічного життя, не обмежуючись ресурсним забезпеченням. Однак так як ресурси та їх використання лежать в основі всіх відтворювальних процесів, циклічні закономірності, іманентно властиві економіці, також базуються на ресурсних обмеженнях.

В силу того, що національна економіка складається з економік регіонів, що складаються синергетично, очевидно, що зростання в Україні неможливе без зростання в окремих регіонах. Зростання національної економіки можливе за зростання більшості (з погляду внеску у валовий національний продукт) регіональних економік. У той же час в деяких регіонах можуть спостерігатися і протилежні тенденції, обумовлені внутрішньою логікою перебігу економічних процесів. Глибина кризи в регіоні в порівнянні з національним і світовим рівнем може бути такою ж, більшою чи меншою. Це пов'язано зі стійкістю економічної системи регіону. Слаборозвинені регіони випробують високий кризовий тиск, якщо тільки структурна перебудова економіки, яка виникає внаслідок спаду, не створить можливості до виключно сприятливого інтенсивному залученню його наявних ресурсів, що створить потенціал для зростання (можливо, навіть випереджаючими темпами порівняно з іншими територіями). У регіонах зі збалансованою розвинутою економічною системою, з широкою ресурсною базою, існує можливість амортизації сили кризових тенденцій.

Основними цілями управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону є:

- повнота задіяння внутрішніх поновлюваних ресурсів при існуючих соціально-економічних та екологічних обмеженнях;

- досягнення відповідності між ресурсним забезпеченням та структурою економіки регіону з урахуванням її сталого розвитку та вектора динаміки.

Нами виявлені обмеження на управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону:

- демографічні: характеристики демографічних процесів, відтворення населення;

- екологічні: організація та вартість відновлювальних робіт при видобутку природних ресурсів; дотримання екологічних норм і вимог до виробничих процесів усередині регіону і т.д.;

- економічні: збалансованість і стійкість соціально-економічної системи, в тому числі виражена через оптимальне для регіону співвідношення між рівнями спеціалізації та диверсифікації;

- соціально-економічні: рівень і якість життя населення, соціального захисту та підтримки.

Безпосереднім чином впливати на ресурси можливо в мінімальній кількості випадків, у зв'язку з чим управлінський вплив носить, в основному, опосередкований характер і опосередковується елементами, які використовують ресурси, що також ускладнює процес управління сталим соціально-економічним розвитком.

В ході проведеного дослідження нами методологічно виділені наступні основні особливості системи управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону в порівнянні з іншими системами управління об'єктами економічної природи:

- невіддільність контуру управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку від інших структур управління регіональною економікою;

- складність структури, організації та функціонування системи управління;

- опосередкованість процесу управління;

- значний час відгуку об'єкта управління, інерційність процесу управління;

– складність критеріальної оцінки якості організації та функціонування системи управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку може бути спрямоване на мобілізацію наявних ресурсів (в короткостроковому періоді, при тактичному управлінні) або на залучення сторонніх по відношенню до даного регіону ресурсів (в середньо– і довгостроковому періоді, при стратегічному управлінні). При цьому безпосередньо процесу управління передують ряд перевірок можливості мобілізації наявних ресурсів, залучення зовнішніх ресурсів, а також обов'язкової перевірки доцільності даної дії. Під доцільністю в цьому випадку нами розуміється співвідношення вигод від досягнення обраної мети (в найзагальнішому розумінні ефекту від її досягнення – від величини можливого прибутку до соціальних, екологічних, та інших наслідків, розцінюємо з погляду регіональної системи як позитивні) і витрат по залученню та мобілізації регіональних ресурсів.

Висновки. Важливим напрямком діагностики проблем ресурсного забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону є своєчасне виявлення лімітуючих ресурсів, кількісні та якісні характеристики яких обмежують економічне зростання регіону. У системі одночасно можуть існувати кілька лімітуючих ресурсів, проте завжди існує один з мінімальними значеннями характеристик. У цьому зв'язку вироблення дій з досягнення повного ресурсного забезпечення функціонуючих господарюючих суб'єктів та економічної системи регіону в цілому є обов'язковою умовою збалансованої та безперервної життєдіяльності територіального утворення.

Територіальна локалізація ресурсів є фактором розміщення продуктивних сил. Більш розвинена економіка «притягує» мобільні ресурси і продукує їх, визначаючи тим самим регіональну диференціацію. Менш же розвинена економічна система регіону, як правило, породжує відтік мобільних ресурсів.

Оскільки ресурси та їх використання лежать в основі всіх відтворювальних процесів, циклічні закономірності, іманентно властиві економіці, також базуються на ресурсних обмеженнях. Для відновлення відповідності потрібна зміна структури відтворювальних процесів, її

оновлення, тому криза створює можливості для оновлення та більш раціонального використання наявних ресурсів.

Процес управління ресурсним забезпеченням сталого соціально-економічного розвитку регіону доцільно охарактеризувати як сукупність управляючих впливів, спрямованих на зміну кількості, складу, якості, співвідношення внутрішніх і ресурсів, що ввозяться, а також ступеня залучення мобільних і немобільних ресурсів у відтворювальні процеси, що протікають в регіоні з урахуванням їх якості, що забезпечує досягнення відповідності між динамікою структури економічної системи пріоритетним стратегіям розвитку території з урахуванням соціально-економічних та екологічних обмежень.

Для уніфікації та систематизації підходів до управління ресурсозабезпеченості сталого соціально-економічного розвитку необхідно застосування математико-статистичних методів, що дозволяє звужити кількість стратегій управління ресурсним забезпеченням територій, що розробляються на національному рівні за рахунок можливості розробки основних цільових та програмних орієнтирів для регіонів України, які потрапили в один якісно однорідний з точки зору ресурсного забезпечення кластерів, не виключаючи диференційованого підходу до кожного регіону групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З.В. Герасимчук. – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 528 с.
2. Гуляк Р.Е. Розробка методологічних принципів економічної діагностики та їх застосування при створенні механізму діагностики розвитку ресурсної компоненти економічного потенціалу міста / Р.Е. Гуляк // Економіка та держава. – 2011. – № 7. – С. 34–42.
3. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко. – К.: РВПС України; НАН України, 1999. – 257 с.
4. Евсеєва О.А. Стратегические аспекты рационального использования ресурсов предприятия региона / О.А. Евсеєва, С.Л. Пакулин // Вісник економіки транспорту і промисловості (збірник науково-практичних статей). Випуск 13. – Харків: УкрДАЗТ, 2006. – С. 251–256.
5. Ерьсько І.Г. Ресурсний потенціал: Сутність і напрямки розвитку / І.Г. Ерьсько // Економіка і регіон. – 2006. – № 4 (11). – С. 65–69.

6. Євсєєва О.О. Удосконалення механізму ресурсного забезпечення функціонуючих господарчих суб'єктів та економічної системи регіону / О.О. Євсєєва // Матеріали за IV міжнародної науково-практичної конференції [«Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи їх вирішення»] (01 жовтня 2013 р., м. Дніпропетровськ) / За заг. ред. О.Ю. Бобровської. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 23–26.
7. Михайличенко А.О. Соціально-економічний розвиток регіону та його ресурсне забезпечення (на матеріалах Чернігівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / А.О. Михайличенко. – К., 2006. – 20 с.
8. Ободець Р.В. Механізми державного управління ресурсним забезпеченням соціально-економічного розвитку регіону : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з державного управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Р.В. Ободець ; Донецький державний університет управління. – Донецьк, 2007. – 227 с.
9. Пакулін С.Л. Державне регулювання і ресурсне забезпечення сталого розвитку соціального комплексу / С.Л. Пакулін // Економічний простір: Збірник наукових праць. – № 65. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2012. – С. 103–110.
10. Пакулін С.Л. Ресурсне забезпечення і стійкість регіональної економіки / С.Л. Пакулін, О.О. Топчій // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. Випуск 8(1). – № 10/1. Том 22. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. – С. 40–45.
11. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В.П. Руденко. – К.: М.: Академія, 1999. – 508 с.
12. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2012. – 534 с.
13. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком / Д.М. Стеченко. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.
14. Шаталова Н.О. Місцеві бюджети і міжбюджетні стосунки як основа ресурсного забезпечення планування розвитку міста : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з державного управління : спец. 25.00.04 «Місцеве самоврядування» / Н.О. Шаталова; Донецький державний університет управління.– Донецьк, 2010. – 20 с.